

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Інститут інноваційної та післядипломної освіти

Кафедра соціальної роботи

Дипломна робота

магістра

на тему: «Актуальні аспекти підготовки фахівців з соціальної роботи в ВНЗ»

« Important aspects of training in social work in universities »

Виконав: студент денної форми навчання

Спеціальності 8.13010201 Соціальна робота

Савченко Костянтин Олександрович

Керівник: канд. політ. наук, доцент Хлівнюк Т.П. *Т.П. Хлівнюк*

Рецензент: канд. політ. наук, доцент Терещенко Г.О.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 8.12 2015 р.

Захищено на засіданні ЕК № ____

протокол № 11 від 24.12 2015 р.

Оцінка добре 75 10
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

[підпис]
(підпис)

Голова ЕК

[підпис]
(підпис)

Одеса – 2015

Одеса

Член акредитаційної комісії

Ант / С. Арсимова

12.01.16

301082

АНОТАЦІЯ

до дипломної роботи за темою «Актуальні аспекти підготовки фахівців з соціальної роботи в ВНЗ» виконаної студентом Савченко К. II курсу спеціальності «Соціальна робота» ІІПО ОНУ імені І.І. Мечникова.

Предметом дослідження стали актуальні аспекти теоретичної та практичної підготовки фахівців з соціальної роботи в ВНЗ.

У дослідженні розкрито такі питання: особливості становлення та розвиток соціальної роботи й системи підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах; зміст професійної підготовки соціальних робітників у ВНЗ; проблеми сучасної професійної підготовки соціальних працівників в Україні; проблеми практичної підготовки фахівців соціальної роботи в ВНЗ.

Автором здійснено діагностику та аналіз професійної підготовки студентів – випускників спеціальності «Соціальна робота» (на базі студентів ОНУ імені І.І.Мечникова), розроблено рекомендації по підвищенню формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. Отримані результати дослідження можна використати у практичній діяльності при підготовці студентів до професійної діяльності.

Робота складається з 96 сторінок, 3 таблиць, 7 малюнків, кількості літературних джерел - 85, 4 - додатків.

Ключові слова: соціальна робота, професійна діяльність, вищі навчальні заклади, професійна компетентність, професійна підготовка, освіта.

Дослідження виконано у 2015 році.

SUMMARY

to the thesis on «Important aspects of training in social work in universities' student performed Savchenko K. II course in» social work « Institute of Innovative and Postgraduate Education Odessa National University Mechnikov.

The object of the research was relevant aspects of theoretical and practical training in social work at the university.

The study revealed the following issues: peculiarities of formation and development of social work and social workers training system in higher education; the content of the training of social workers in universities; problems of modern training of social workers in Ukraine; problems of practical training of social work in universities.

The author made the diagnosis and analysis of training students - graduates of the specialty «Social work» (at the II Mechnikov ONU students) recommendations to improve the formation of professional readiness of future social workers in universities. The results of research can be used in practice in preparing students for professional careers.

The paper consists of 96 pages, 3 tables, 7 figures, the number of references – 85, 4 - applications.

Keywords: social work, professional work, higher education, professional competence, training, education.

The research was conducted in 2015.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ТА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	9
1.1. Становлення та розвиток соціальної роботи й системи підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах	9
1.2. Зміст професійної підготовки соціальних робітників у вищій школі	18
Висновок до першого розділу	37
РОЗДІЛ ІІ. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	39
2.1. Проблеми сучасної професійної підготовки соціальних працівників в Україні	39
2.2. Значущість та проблеми практичної підготовки фахівців соціальної роботи в ВНЗ	47
Висновок до другого розділу	59
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»	61
3.1. Діагностика та аналіз здійснення професійної підготовки студентів – випускників спеціальності «Соціальна робота» (на базі студентів ОНУ імені І.І.Мечникова)	61
3.2. Рекомендації по підвищенню формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ	73
Висновок до третього розділу	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	88
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах зміни соціально-економічних і політичних процесів в Україні, реформування ринкових відносин, помітно змінюються характер і форми соціальних тенденцій: зростає соціальна напруга, значна кількість громадян втратили свій соціальний статус, перспективу власного життя і майбутнього. У результаті таких змін зросли численні соціальні проблеми в соціумі, з'явилися нові проблемні групи серед дітей, молоді, дорослих, які потребують кваліфікованої соціальної допомоги, психологічного захисту та правової підтримки, з якими зможе справитися лише професійно-підготовлений соціальний працівник. Саме в таких умовах актуалізується: значущість соціальної роботи як професійного виду діяльності; необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів – соціальних працівників; розробка теоретичних засад соціальної роботи як наукового напрямку.

Зростання потреб щодо різних форм соціальної роботи зумовили: необхідність розширення діяльності діючих і створення нових державних і недержавних соціальних інститутів; активізацію діяльності соціальних служб та різнопрофільних соціальних закладів соціальної сфери. На підставі цього посилено увагу до професійної підготовки кваліфікованих фахівців для соціальної сфери – соціальних працівників. Професійна підготовка соціальних працівників обумовлена потребою у фахівцях, які б володіли сучасними технологіями соціальної роботи, що сприяють: поліпшенню соціального функціонування різних категорій клієнтів; забезпеченню сприятливих умов їхньої соціалізації; вчасному попередженню негативних соціальних явищ з метою забезпечення формування активної життєвої позиції, умов для саморозвитку, самоствердження та самореалізації.

Загальнотеоретичні та концептуально-методологічні засади соціальної роботи досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Бочарова, М. Євтух, І. Зверева, І. Зимняя, І. Зязюн, А. Капська, Л. Коваль, І. Ковчина,

І. Козубенко, В. Курбатов, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Міщик, А. Мудрик, Н. Ничкало, В. Сластьонін, С. Толстоухова, В. Тименко, С. Харченко, М. Фірсов та ін. Соціально-психологічні та соціально-педагогічні аспекти соціальної роботи висвітлено у дослідженнях науковців: О. Безпалько, Г. Бевз, Б. Вульфова, М. Галагузової, Л. Міщик, А. Мудрика, О. Петровського, Б. Шапіро та ін. У монографіях і наукових дослідженнях таких вчених, як: В. Бочарова, А. Капська, В. Курбатов, В. Поліщук, В. Полтавець, В. Сластьонін, С. Харченко та ін., розкрито теоретичні засади процесу становлення соціального працівника як професіонала.

Сутність змісту професійної підготовки соціальних працівників досліджено у різних аспектах, зокрема: науково-методичні та організаційно-технологічні аспекти професійної підготовки соціальних працівників в умовах університетської освіти (О. Карпенко); професійну компетентність соціального працівника у структурі його професіоналізму (С. Архипова); форми та методи здійснення соціально-педагогічної діяльності у різних сферах (О. Безпалько); історію, теорію і практику соціальної роботи в Україні, специфіку соціально-педагогічних технологій (С. Харченко). Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників учені розглядають як цілісний процес засвоєння та закріплення загально-педагогічних, психологічних та соціальних знань, умінь і навичок.

Суспільно-політичні, економічні, демографічні процеси, що відбуваються в Українській державі, докорінно змінили соціальну сферу суспільства. Сьогодні значна частина населення потребує негайної соціальної допомоги, захисту і забезпечення належних умов життя. З огляду на це, у 90-ті рр. ХХ ст. в Україні почала формуватися система соціальної роботи з різними віковими категоріями населення, яку забезпечують соціальні служби і центри, створені в усіх регіонах. Законодавчо їх робота регулюється Законами України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» (1991), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку

молоді в Україні» (1993), «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» (1995), Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992).

Разом з тим у державних і громадських організаціях, що опікуються соціальними проблемами, не вистачає висококваліфікованих соціальних працівників, які б могли якісно і професійно здійснювати свої обов'язки. Така ситуація вимагає визначення нових підходів до підготовки фахівців цієї сфери.

Одним із перспективних напрямів збагачення вітчизняної теорії і практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи є вивчення і використання зарубіжного досвіду організації соціальної освіти в контексті її неперервності, інтеграції та демократизації. У цьому плані значний інтерес для України становить соціально-педагогічний досвід Великої Британії, де соціальна робота та соціальна освіта мають давню історію і багаті традиції. Варто також підкреслити, що англomовні вчені є авторитетною освітньою спільнотою, яка значною мірою впливає на світовий загальнонауковий дискурс.

Вивчення та творче використання досвіду підготовки соціальних працівників у Великій Британії сприятиме вдосконаленню системи вітчизняної соціальної освіти й покращенню системи соціального захисту в цілому.

Деякі аспекти професійної підготовки соціальних працівників у країнах Північної Америки та Європи розглядали Л. Віннікова, Н. Гайдук, С. Когут, Н. Микитенко, В. Поліщук, О. Пічкарь, Н. Собчак та інші науковці.

Питання організації соціальної освіти та професійної підготовки в закладах вищої освіти досліджуються у працях таких учених Західної Європи та Америки, як П. Бересфорд (P. Baresford), К. Дейл (C. Dayle), М. Брюс (M. Bruce), Х. Бургесс (H. Burgess), М. Доел (M. Doel), Д. Еванс (D. Evans), П. Кассон (P. Casson), П. Кемпбелл (P. Campbell), С. Крофт (S. Croft), І. Левін (E. Levin), П. Марш (P. Marsh), Дж. Міджелі (J. Midgely), М. Олівер

(M. Oliver), I. Сейнсбері (E. Sainsbury), М. Фішер (M. Fisher), С. Хіндука (S. Khinduka).

Водночас аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених свідчить про те, що зазначена проблематика не вичерпує всіх важливих аспектів професійної підготовки соціально-педагогічних кадрів.

Актуальність дослідження зумовила вибір теми магістерської роботи «Актуальні аспекти підготовки фахівців з соціальної роботи в ВНЗ».

Мета дослідження: визначити основні проблеми підготовки фахівців з соціальної роботи в ВНЗ і надати рекомендації щодо можливості вдосконалення системи їх підготовки.

Мета дослідження зумовила постановку таких завдань дослідження:

1. Вивчити особливості становлення та розвиток соціальної роботи й системи підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах;
2. З'ясувати зміст професійної підготовки соціальних робітників у ВНЗ;
3. Визначити проблеми сучасної професійної підготовки соціальних працівників в Україні;
4. Проаналізувати значущість та проблеми практичної підготовки фахівців соціальної роботи в ВНЗ
5. Здійснити діагностику та аналіз професійної підготовки студентів – випускників спеціальності «Соціальна робота» (на базі студентів ОНУ імені І.І.Мечникова)
6. Розробити рекомендації по підвищенню формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ

Об'єктом дослідження є професійна підготовка фахівців з соціальної роботи.

Предмет дослідження – актуальні аспекти теоретичної та практичної підготовки фахівців з соціальної роботи у ВНЗ.

Для реалізації визначених завдань застосовувалися такі **методи наукового дослідження:** метод порівняльно-історичного аналізу, проблемно-цільовий аналіз, хронологічний метод, аналітичний метод,

метод теоретичного узагальнення, методика діагностики рівня психофізіологічної адаптованості – САН: самопочуття, активність, настрій, методику «Різнорівневий особистісний опитувальник «Адаптивність», методику «Різнорівневий особистісний опитувальник» (форма С) (Р. Кеттел).

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дипломної (магістерської) роботи та публікація. Результати теоретичного та практичного дослідження апробовано через доповідь на щорічній 71-ій студентській науковій конференції яка відбулася 24 квітня 2015 р. .

Публікації. Зміст та основні результати дослідження відображено тезах в збірнику матеріалів конференції.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати у процесі професійно-орієнтованої підготовки соціального працівника слугують базовим теоретичним підґрунтям для вдосконалення підготовки та змісту особистісних, професійних і кваліфікаційних характеристик майбутнього фахівця, який має працювати у різних умовах, у різному соціумі та з різними клієнтами.

ВИСНОВКИ

Суспільство та держава висуває сьогодні особливі вимоги до створення когорти кваліфікованих фахівців із соціальної роботи, які були б здатні ефективно вирішувати будь-які професійні завдання при здійсненні соціального захисту. Розробляється професійна модель відповідних фахівців, що включає модель діяльності та модель особистості працівника.

Система соціального захисту населення передбачає здійснення як контактної, так і організаційної роботи, а отже, потребує кваліфікованих фахівців різного рівня підготовки – починаючи від базової освіти, через підготовку фахівців рівня «молодший спеціаліст» та «бакалавр» до рівня «спеціаліст» та «магістр» для здійснення управління, організації діяльності та розробки соціальних, соціально-економічних, соціально-психологічних та соціально-політичних технологій.

Серед проблем становлення професійності соціальних працівників особливе місце займає формування досвіду запобігання розвитку синдрому професійного вигорання. Дане явище пов'язано з професійною деформацією особистості фахівців і зумовлене негативними впливами на представників групи професій «людина-людина, людські спільноти, соціальні системи».

Важливе значення при формуванні професійної компетентності соціальних працівників відіграють професійна самоідентифікація та професійна інтеракція. Дані категорії підкреслюють значення суб'єкт-суб'єктних відносин в соціальній роботі, а також великою мірою визначають зміст діяльності, а, отже, і професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Категорія наснаження є ключовою у професійній соціальній роботі. На формування теоретичних уявлень та практичного досвіду спонукання до наснаження повинна бути спрямована професійна підготовка майбутніх соціальних працівників.

Проблема оцінювання персоналу має юридичні, економічні,

психологічні, соціально-психологічні та соціологічні аспекти. Це - цілеспрямований процес встановлення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, мотивації, рис та якостей особистості) вимогам посади або робочого місця. Потрібно вдосконалювати існуючі та розробляти нові методи та підходи до оцінки працівників соціальної сфери та ефективності їх діяльності.

Важливе значення при підготовці соціальних працівників набуває формування практичної складової професійної компетентності означених фахівців. Практичний досвід майбутні спеціалісти можуть отримати під час різних видів практики (навчальної, технологічної, ознайомчої, науково - педагогічної, науково - дослідної, виробничої) та шляхом волонтерської діяльності.

Доцільно зазначити, що професійна підготовка до роботи у соціальній сфері не може пасивно відтворювати соціальний розвиток суспільства, вона повинна проводити активний пошук шляхів вирішення нагальних соціальних проблем. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати так, щоб вони були здатні змінити, усунути та корегувати негативні соціальні прояви у суспільстві. Це можливо лише у закладах освіти, які проектують навчально-виховний процес на нових позиціях, що враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні. Відтак, зміст вищої професійної підготовки фахівців повинен включати такі компоненти, як:

— досконалий аналіз сучасного соціального розвитку суспільства з метою: формування умінь для надання об'єктивної оцінки соціальній політиці держави, надання пропозицій щодо альтернативних варіантів;

— оптимально-ефективна організація педагогічного процесу професійної підготовки соціальних працівників;

— чітке уявлення щодо застосування сучасних моделей, форм і методів у практиці соціальної роботи;

— розробка концепцій, теорій, моделей і технологій, що відповідають сучасним вимогам суспільства та особистості, а також спрямовані на

ефективне виконання функцій соціального працівника;

– здійснення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери.

Професійна підготовка фахівців для роботи у соціальній сфері України має деякі проблеми. Зокрема, вимагає серйозного вдосконалення технологія професійної підготовки майбутніх фахівців для соціальної сфери; вищі навчальні заклади потребують належної державної підтримки в плані фінансування, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, активізації процесу підготовки професорсько-викладацького складу. Актуальною є проблема перепідготовки працівників соціальних служб: оскільки діючі соціальні служби на 60-70% укомплектовані фахівцями, які не мають відповідної професійної підготовки. Важливою для України є проблема фінансування витрат на видавництво навчальних підручників, посібників, монографій та спеціальної літератури для соціальної роботи.

Основою спрямування особистості соціального працівника-професіонала є його усвідомлене прагнення допомагати людям вирішувати їх психолого-соціальні проблеми, а також інтеріоризовані цінності соціальної роботи та її гуманістичні принципи. Основу соціального досвіду фахівця мають становити знання основ соціальної діяльності та споріднених дисциплін, уміння та навички методів соціального захисту та підтримки вразливих верств населення, прагнення самовдосконалення та самовідновлення, екологія особистості. Індивідуально-типологічними особливостями соціальних працівників мають бути такі риси характеру, які б сприяли розвитку емпатійності, комунікативності, толерантності та інших професійно-необхідних якостей.

Резюмуючи вищезазначене, доцільно звернути увагу на те, що у своєму прагненні підвищити професійний статус соціальної роботи, професійна підготовка соціальних працівників повинна забезпечити зміну спрямованості майбутніх фахівців з компенсаційної (ліквідація наслідків соціальних проблем) на соціально-превентивну (попередження та профілактику

виникнення проблем) у соціальній роботі. Для виконання цього завдання потрібна нова модель навчання соціальній роботі, в якій нагромаджені знання, уміння, практичний досвід, повинні постійно вдосконалюватися та ефективно застосовуватися. Отже, перед соціальною освітою в Україні стоїть складне завдання – збалансувати сучасну ситуацію, акцентувати увагу на найвищій цінності – людині, її проблемах для забезпечення гідного життя кожному. Відтак, існує об'єктивна необхідність подальшого розгляду цієї проблеми.

Отже, вивчаючи підготовку соціальних працівників в Україні, ми робимо висновки, що:

- навчальні заклади соціального профілю в Україні мають звернути увагу на можливість упровадження нових індивідуальних та групових, включаючи дистанційне, форм навчання;

- при серйозній фундаментальній теоретичній підготовці вітчизняних навчальних закладів обсяг практичної діяльності студентів значно відстає від світових стандартів;

- серйозне вивчення ролі педагогів-наставників практичної підготовки майбутніх соціальних працівників може підвищити як успішність засвоєння практичних навичок соціальної діяльності в цілому, так і ступінь задоволеності практикою студентів;

- джерелом теоретико-методологічної бази у підготовці спеціалістів соціальної роботи в Україні може бути досвід європейських країн, з підготовки фахівців соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Здійснене дослідження підготовки до професійної діяльності студентів спеціальності «Соціальна робота» студентів ОНУ імені І.І. Мечникова дозволяє зробити висновки, що в більшості у студентів є мотивація до роботи за фахом, і відповідно до навчання, але низький рівень психологічної готовності до виконання практичних видів діяльності.

Саме волонтерство може стати тим методом, який забезпечить надбання нових практичних навичок та може допомогти у чіткому

визначенні з бажанням займати певні посади у соціальній сфері.

Отримані результати дослідження дозволили визначити певні рекомендації, які на наш погляд можуть сприяти вдосконаленню системи підготовки фахівців з соціальної роботи у ВНЗ, а саме:

- перехід навчально-виховного процесу на якісно новий рівень, відповідно до вимог європейської освітньої середовища та Болонського процесу та міжнародне співробітництво;

- реалізація моделі багатоступеневої системи підготовки фахівців на всіх спеціальностях і формах навчання;

- методичне наповнення кредитно-модульної системи освіти, рейтингової системи оцінки знань студентів;

- розробка та вдосконалення методичного забезпечення всіх навчальних курсів, впровадження нових навчальних курсів;

- технічне забезпечення і впровадження нових технологій навчального процесу;

- розробка і доповнення матеріалів поточного контролю знань: атестації, питання і ситуаційні завдання до поточного контролю, вправи, тести, реферати, ділові ігри практично з усіх курсів;

- поглиблення індивідуальної роботи зі студентами (з одного боку, з обдарованими студентами, які вимагають творчої роботи, з іншого – зі студентами, в яких виникають серйозні труднощі щодо засвоєння нормативного курсу);

- забезпечення навчальною літературою і поповнення бібліографії;

- забезпечення наочності у викладанні;

- обговорення та впровадження нових форм роботи методологічних і методичних семінарів;

- систематична підтримка зв'язків вузів з колективами різних типів середніх, загальноосвітніх, навчально-виховних закладів, громадськими організаціями, благодійними фондами, укладення договорів про співпрацю;

- проведення роботи з перепідготовки кадрів для системи соціальної

сфери, практичної психології та системи управління (у формах семінарів та курсів підвищення кваліфікації);

- ввести обов'язкове підвищення кваліфікації викладачів у закладах соціальної сфери;

- залучати студентів до волонтерської діяльності, яка дасть змогу більш чітко визначитися з напрямком подальшої професійної діяльності.

На завершення вважаємо за необхідне зауважити, що, не зважаючи на значно більший зарубіжний досвід підготовки спеціалістів, його використання повинно відбуватись через глибоке осмислення й адаптацію до вітчизняних культурно-історичних традицій та соціально-економічних і політичних умов у рамках внз.

5. Гайдук Н. М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення психодіагностики (на матеріалах США і Канади) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.М.Гайдук; Інст педагогіки та психології проф. освіти Акад. пед. наук України. - К.: [б.и.], 2003. - 23 с.

6. Гайдук Н. М. Соціальна робота: Практична підготовка студентів на професійно-кваліфікаційному рівні: «бакалавр»: навч. посібник / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клець, С. Г. Ставкова, С. Я. Березна. - Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. - 164 с.

7. Годовська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Д.М.Годовська; Нап. пед. уні. ім. М.П. Драгоманова. - К.: [б.и.], 2002. - 21 с.

8. Гончар Д.К. Аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/Д.К.Гончар. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <<http://www.archive.nbuv.gov.ua/recta/soc./Gonchar.pdf>>. - Загля з екрану. - Мова укр.

9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. - К.: Набідь. - 1997. - 374 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашкіна Н.В. Професійна підготовка соціальних педагогів у Німеччині /Н.В.Абашкіна// Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2004. – Випуск 1. – С.126
2. Албегова И.Ф. Введение в специальность «Социальная работа» / И.Ф. Албегова. – Ярославль, 1997. – 220 с.
3. Бойко А. Особливість практичного навчання у соціальній роботі / А.Бойко, І.Грига І // Соціальна політика і соціальна робота. –2001. – № 4. – С. 95-103.
4. Буякас Т.М. Ценностно-смысловая сфера профессионала/ Т.М. Буякас // Мир психологии. – М., 1997. № 3(12). – С. 13-15.
5. Гайдук Н. М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади) [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.М.Гайдук ; Інст педагогіки та психології проф. освіти Акад. пед. наук України. - К.: [б. и.], 2005. - 23 с.
6. Гайдук Н. М. Соціальна робота: Практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр»: навч. посібник / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клос, С. Г. Ставкова, С. Я. Беляєва. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 164 с.
7. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Д.М.Годлевська; Нац. пед. унт ім. М.П. Драгоманова. К.: [б. и.], 2007. 21 с.
8. Гончар Л.К. Аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/Л.К.Гончар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc.../Gonchar.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь. – 1997. – 374 с.

10. Грищенко С. В. Самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери. [Текст]: монографія / С. В. Грищенко; за наук. ред.: М. Б. Євтух; Черніг. нац. пед. унт ім. Т. Г. Шевченка. - Чернігів: ЧНПУ, 2011. - 327 с.
11. Димитрова Л. М. Соціальна робота: логіка розвитку / Л. М. Димитрова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 1. – С. 5–6.
12. ДОВІДНИК кваліфікаційних характеристик професій працівників. ВИПУСК 80. Соціальні послуги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/big/text798/pg1.htm>
13. Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика: монографія / І.Д. Зверева. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.
14. Іванова І. Освітній та професійний стандарти: проблеми відповідності/ І.Іванова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1249>
15. Кайдалова Л.Г. Теоретичні та методологічні аспекти особистісно орієнтованого навчання / Л.Г. Кайдалова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08klgpol.pdf>
16. Капська А.Й. Професійно-етична культура як обов'язковий компонент особистості спеціаліста/ А.Й. Капська // Соціалізація особистості. – Т. XVII. – К., 2002. – 243 с.
17. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково методичний та організаційно-технологічний аспекти [Текст]: монографія / Олена Карпенко ; Нац. пед. ун т ім. М.П. Драгоманова. - Дрогобич : Коло, 2007. - 371 с.
18. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти [Текст] : автореферат дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. Г. Карпенко ; Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова. К. : [б. и.], 2008. - 44 с
19. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника

[Текст]: навч.метод. посіб. / [О. Г. Карпенко] ; Держ. центр соц. служб для молоді, Ін-т соц. роботи та упр. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. К.: ДЦССМ, 2004. - 163 с

20. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу [текст]: автореф. дис. 13.00.04 / Ю. А. Клименко, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2011. – 23с.

21. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка/Соціальна робота: Навч.посібник /Л.Г.Коваль, І.Д.Зверева, С.Р.Хлеб'як. – К.:ІЗМН, 1997. – С.37-44

22. Кривоконь Н. И. Проблемы социальной работы и социальной политики в Украине: учеб. пособие. / Н. И. Кривоконь. - Чернигов: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. - 320 с.

23. Кривоконь Н. И. Социально-психологическое обеспечение социальной работы: монография / Н. И. Кривоконь. - М.: Издательство СПД Олейник 2011. - 480 с.

24. Кримова М. О. Життєвий цикл розвитку конкурентоспроможності фахівця, чинники та складові його формування / М.О. Кримова // Економіка промисловості Науково-практичний журнал, 2011 рік – №53(1).- С.15-22.

25. Куревіна І. О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції [текст]: автореф. дис. канд. екон.наук: 08.00.02 / І. О. Куревіна; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар.відносин. – Київ, 2008. – 20 с.

26. Курляк І. Є. Формування змісту ступеневої підготовки фахівців для сфери соціальних послуг: досвід, проблеми, перспективи / І. Є. Курляк // Соціальна робота в Україні на початку ХХІ ст.: Проблеми теорії і практики: Матер. доповідей на Міжнар. наук.-практ. конфер. – К. – 2002. – С. 76–84.

27. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность/А. Н. Леонтьев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psy.msu.ru/science/rubrik/leontev>.

28. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: Навч. Посібн. / О. В. Лісовець. – К.: Альма Матір. – 2011. – 249 с.
29. Лучшие психологические тесты /сост. М.В. Оленникова. – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2010. – 639 с.
30. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій [Текст]: монографія / І. М. Мельничук; Терноп. нац. екон. унт. Тернопіль: Економічна думка, 2010. - 328 с.
31. Методичні рекомендації до впровадження практики студентів напрямом підготовки 6.130102 «Соціальна робота» / [Л. М. Дунаєва, О. В. Долов., О. О. Нікогосян, Т. П. Хлівнюк]. – О.: ВМВ, 2012. – 75 с.
32. Методичні рекомендації до написання дипломних робіт ОКР «магістр» спеціальності «Соціальна робота» / [Л.М.Дунаєва, У.В.Варнава, Т.П.Хлівнюк, М.І.Брагар]. – О : ВМВ, 2015. – 30 с.
33. Микитенко Н. О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.О.Микитенко; Терноп. нац. пед. унт ім. В.Гнатюка. - Тернопіль: [б. и.], 2006. - 20 с.
34. Миронюк Є. В. Визначення поняття «соціальний інтелект» в психологічній науці / Є. В. Миронюк // Розвиток наукових досліджень' 2009 : матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 23-25 листопада 2009 р. – Полтава: Інтерграфіка, 2009. –Т. 4. – 188 с.
35. Миронюк Є. В. Соціальний інтелект як форма соціальної активності / Є. В. Миронюк, А. Стеченко // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. – Чернігів, 2009. – № 2. – 448 с.
36. Мудрик А.К. Соціальний інтелект та соціальна компетентність/ А.К. Мудрик // Практична психологія і соціальна робота. – 2006. – № 3. – С. 15-16.

37. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис / Пер.занглійської. –К.:»К.І.С.», 2005.–466 с.
38. Некрасов А. Я. Развитие концепции социального благосостояния и подготовка специалистов в области социальной работы за рубежом/А.Я.Некрасов // Русский журнал социальной работы. – М., 1997. – № 1/5. – С. 144-152.
39. Некрасов А. Я. Международный опыт социальной работы: Учеб. пособиеА.Я.Некрасов. – М.: Государственная академия сферы быта и услуг,1994. – 96 с.
40. Обучение практике социальной работы: Международный взгляд и перспектива / Под ред. М. Доэла и С. Шадлоу; Пер. с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 223 с.
41. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: у 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування/Л.Е. Орбан-Лембрик . – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
42. Основы соціальних знань [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [О. В. Сивопляс, О. В. Василюк, І. Е. Дергач та ін.] ; під заг. ред.: Ю. О. Шклярський; Відкритий міжнар. унт розв. людини «Україна». - Миколаїв: Україна, 2008. 434 с.
43. Павленок П.Д. Основы социальной работы: учебник / П.Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 365 с.
44. Панько М. А. Емпатія ў структури сацияльнай перцепції дзяцей старейшага дашкольнага ўзросту / М. А. Панько // Весці БДУ. Сер. 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2006. – № 1 (147). – С. 54-57.
45. Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1314 груд. 2007 р. / Акад. пед. наук України, Чернів. нац. унт ім. Ю.Федьковича; [наук. ред.: І. Петрюк]. - Чернівці: Рута, 2007. - 383 с.
46. Пічкарь О. Деякі особливості підготовки фахівців соціальної роботи у США/О.Пічкарь // Науковий вісник Ужгородського національного

університету: серія педагогіка, соціальна робота. – 2004. – № 7. – С.322-327.

47. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю.П. Поваренков – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yspu.org/images/archive/7/75/20100227092519!02.pdf>

48. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.С.Повідайчик ; Терноп. нац. пед. унт ім. В.Гнатюка. Тернопіль: [б. и.], 2007. 20 с.

49. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери. Зарубіжний досвід./ В.А. Поліщук. – Тернопіль: «Богдан», 2003. – 183с.

50. Пономарьова М. А. Развитие эмпатии у раннему юнацькому віці в процесі вивчення художньої літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / М. А. Пономарьова. – Мінськ, 2003. – 21 с.

51. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу [Текст] : у 2 кн. / [Галина Михайлівна Бевз, Т.В. Бондаренко, Н.М. Комарова та ін.], Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді, Держ. інт розв. сім'ї та молоді. - К.: Держсоцслужба, Кн. 2. 2006. - 175с.

52. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>

53. Приходько М.І. Професійна підготовка соціальних педагогів у Німеччині/ М.І.Приходько. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/...2/154-158.pdf>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

54. Пришляк О.Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у ВНЗ Німеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф.освіти» / Оксана Юріївна Пришляк. – АПН України; Тернопільський національний педагогічний університет

ім.В.Гнатюка. – Тернопіль, 2008. – 21с.

55. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця [текст]: автореф. дис....13.00.04 / Р. М. Пріма, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2010. – 48с.

56. Професійна компетентність соціальних працівників: складові, детермінанти та шляхи формування [Текст]: зб. матеріалів наук.метод. семінару (16 трав. 2008 р., м. Чернігів) / Чернігів. держ. інт права, соц. технологій та праці, Каф. соц. роботи; за ред.: Н. І. Кривоконь. - Чернігів: ЧДПСТП, 2008. 60 с

57. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до менеджменту в соціальній роботі [Текст]: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Є. Г. Дєдов; Луган. нац. унт ім. Т. Г. Шевченка. - Луганськ: [б. и.], 2009. - 20 с.

58. Роджерс Г. Сравнительный подход к практической подготовке студентов к социальной работе / Г. Роджерс // Обучение практике социальной работы: Международный взгляд и перспективы / под ред.: М. Доэла и С. Шардлоу. – М.: Аспект-Пресс, 1997. - С. 150-170.

59. Рябко Ю.В. Зрілість особистісна, психологічна, соціальна/ Ю.В. Рябко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psych.kiev.ua>.

60. Сведнер Х. Об организации социальной работы в системе обучения социологов в Швеции [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <<http://www.cyberleninka.ru/Научные статьи/Социология>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. Sozialarbeiter – Alle Infos zu Beruf, Ausbildung und Gehalt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.sozialarbeiter.eu>>. – Загол. з екрану. – Мова нім.

61. Семігіна Т. В. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? (підсумки конференції «Професійний статус соціального працівника: роль зацікавлених сторін у його становленні») [Електронний ресурс]. –

Режим доступу http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/HUST/Akt_probl_pidgotovki_fah_soc_sferi_2012.pdf

62. Сластенин В.А. Социальный работник: готовность к профессиональной деятельности/ В.А. Сластенин // Научные труды МГПУ. – М. : ИНФРА-М, 1995. – С.3-10.

63. Социальная работа: учеб. пособие / под ред. проф. В.И. Курбатова. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 576 с.

64. Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е.И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с.

65. Тименко В.М. Педагогічні засади соціальної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах США Текст: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / В.М. Тименко. – К., 2005. – 19 с.

66. Тименко В.М. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах США і України:спільність і відмінності / За заг. ред. Пуховської Л.П.: Наукове видання. – К.: Автореферат, 2003. – 64 с.

67. Томчук М.І. Психологічні основи формування фахівців під час проходження практики /М.І.Томченко// Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: 36 наукових праць. – К.: Університет «Україна», 2004. – 448 с.

68. Топчий Л.В. Проблемы научно-методического обеспечения качества подготовки социальных работников / Л.В. Топчий. – М., 1992. – 170 с.

69. Третьяченко В.В. Соціально-психологічні «парадигмальні явища» в тенденціях психологічного та науково-методичного супроводу професіоналізму керівників освітніх закладів/В.В. Третьяченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – № 3(14). – 2006. – С. 6-11.

70. Тюптя Л.Т. Концепція наскрізної підготовки фахівців із соціальної роботи/Л.Т. Тюптя // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: 36 наукових праць. – К.: Університет «Україна», 2004. – 448 с.

71. Тюптя Л.Т. Соціальна робота (теорія і практика): Навч. посіб./Л.Т. Тюптя, І.З. Іванова. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 415с.
72. Файчук О. Л. Формування валеологічної культури майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки [Текст]: автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Л. Файчук ; Харк. нац. пед. унт ім. Г. С. Сковороди. - Харків: [б. и.], 2013. - 20 с.
73. Фирсов М.В. История социальной работы в России: Учебное пособие/ М.В. Фирсов. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 256 с.
74. Фирсов М.В. Теория социальной работы: Учебн. Пособие для студ. высших. учебн. заведений. / М.В.Фирсов, Е.Г.Студенова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. 2000. – С. 16- 38.
75. Фонарев А.Р. Развитие личности в процессе профессионализации/ А.Р. Фонарев // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С. 72-83.
76. Хлівнюк Т.П. Молодежь как социальный субъект и интеллектуальный потенциал общества / Т.П.Хлівнюк // Перспективи. – 2003. – № 4 (24). – С. 7-13.
77. Хлівнюк Т.П. Особливості професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» в умовах ВНЗ / Т.П.Хлівнюк, К.О.Савченко // Збірка матеріалів до 71-ї студентської наукової конференції. Секція «інституту інноваційної та післядипломної освіти». Підсекції «Соціальні теорії», «Соціальна робота», «Психологія». – Одеса: Одеський національний університет, 2015. – С. 144-152.
78. Шапиро Б.Ю. Предметно-профессиональная подготовка социальных работников: задачи, содержание, организация/ Б.Ю. Шапиро // Социальная работа. – 1992. Вып.5. – С. 81-101.
79. Штепа О. Феномен особистісної зрілості/ О. Штепа // Соціальна психологія. – 2005. – № 1(9). – С. 62-77.
80. Ярошенко А. О. Компетентнісний підхід як один із напрямів підвищення якості освіти підготовки фахівців соціальної сфери/ А. О. Ярошенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/312/1/60.pdf

81. Ballantyne, Neil and Knowles, A. (2007) Enhancing student learning with case-based learning objects in a problem-based learning context: the views of social work students in Scotland and Canada. *Journal of Online Learning and Teaching*, 3 (4). pp. 363-374.

82. Fernstudium Soziale Arbeit [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.fernstudium-finden.de/soziale-arbeit>>. – Загол. з екрану. – Мова нім.

83. Plowright, D., & Watkins, M. (2004). There are no problems to be solved, only inquiries to be made, in social work education. *Innovations in Education and Teaching International*, 41, 18-5206.

84. Syson L., Baginsky, M. *Learning to Practice: A study of practice placements in courses leading to the Certificate of Qualifications in Social Work*. London. Central Council for Education and Training in Social Work./ L.Syson, Baginsky, M. 1981. . – P. 60-66.

85. .Tomasz Schimanek PODRĘCZNIK STOSOWANIA KLAUZUL SPOŁECZNYCH W ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH/ Tomasz Schimanek, Barbara Surdykowska. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[http://www.isp.org.pl/uploads /filemanager/Klauzulewstpne.pdf](http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/Klauzulewstpne.pdf)>. – Загол. з екрану. – Мова польськ.

86. Weick A. *Reconstructing social work education // Revisioning social work education: A social constructionist approach / Ed. by J. Laird*. New York: Haworth, 1993. – P. 25.

